

Inhoudsopgave

Voorwoord	7
1 Water wordt bloed	9
<i>Jahwe overwint Noen, Sobek en Hapy</i>	
2 Kikkers	47
<i>Jahwe vonnist Heket</i>	
3 Stof wordt muggen	79
<i>Jahwe (ver)slaat Geb, Osiris en Thoth</i>	
4 Ongedierte	107
<i>Jahwe's gericht over Chepri</i>	
5 Veepest	137
<i>Jahwe's plaag tegen Ptah, Hathor en Amon-Re</i>	
6 Zweren	159
<i>Jahwe stoot Re en Atoem, Noet en Sjoë van hun voetstuk</i>	
7 Hagel	183
<i>Jahwe slaat Ptah, Seth en Horus neer</i>	
8 Sprinkhanen	213
<i>Jahwe vloert Noet en Geb, Horus en de windgoden</i>	
9 Duisternis	241
<i>Jahwe stoot Re en zijn gezellen omver</i>	
10 Dood van de eerstgeborenen	269
<i>Godsgericht over alle Egyptische goden</i>	
Dankwoord	301
Register van Egyptische goden	303
Lijst van gebruikte en geciteerde literatuur	312
Verantwoording illustraties	319

Voorwoord

Dit boek behandelt een fascinerende episode uit de geschiedenis van Israël: het voorspel van de bevrijding uit de slavernij in Egypte, waarmee de HEERE laat zien dat Hij het hulpgeroep van Zijn volk, Abrahams nageslacht, dat gebukt gaat onder het schrikbewind van slavendrijvers, heeft gehoord. Deze geschiedenis wordt opvallend uitvoerig beschreven als inleiding van het bijbelboek dat aan die bevrijding zijn naam ontleent: Exodus – uittocht.

Voordat het tot die uittocht komt, maakt Hij Zich aan Mozes, de beoogde bevrijder, met een nieuwe Naam bekend: Jahwe – Ik ben Die Ik ben. Met die Naam wil Hij voortaan aangeropen en vereerd worden. Iets waar het volk in Egypte niet veel van terechtbracht, doordat ze afgoden vereerden. In die verslavende eerbied voor afgoden deed het volk van de Hebreëen niet onder voor de Egyptenaren. Maar wanneer Jahwe Zijn volk niet alleen een royale bevrijding belooft, maar die voor hun ogen ook waarmaakt, toont Hij dat Hij de enige God is; er is geen ander dan Hij.

Maar de farao weigert Israël vrij te laten en dan slaat Jahwe Egypte met straffende oordelen. Die reeks van tien rampen, die wij ‘de tien plagen’ noemen, vormt een uniek gebeuren. Welke god heeft het ooit aangedurfd zich een volk toe te eigenen waarover een ander volk absolute macht uitoefende?

Israëls bevrijding is niet het gevolg van een revolutionaire slavenopstand, maar enkel en alleen te danken aan Gods grote macht. In deze worsteling kan het ene volk, dat van de slaven, na de bevrijding in gejuich uitbreken; het andere, dat van de overheersers, moet angstaanjagende plagen ondergaan en diepe rouw. De Naam van Jahwe is een bron van diepe vreugde, maar heeft ook een ernst die je doet huiveren.

Zoals gezegd was Israël in Egypte aan de goden van het land verslingerd geraakt (Ez. 20). Maar in de plagen stootte Jahwe die goden van hun voetstuk (Ex. 12:12; Num. 33:4), en dat geeft aan dit unieke gebeuren een heel eigen achtergrond en kleur. In dit godsgericht over de goden van Egypte is Jahwe steeds de overwinnaar. En bij het laatste dodelijke gericht viert Zijn volk het pesachmaal als een bevrijdingsmaaltijd tot Zijn eer.

Het is boeiend om te lezen hoe Jahwe de Egyptische goden op hun eigen terrein verslaat. Ze waren afbeeldingen van vergankelijke schepselen waarmee door hun aanbidders de heerlijkheid van de onvergankelijke God vervangen was (Rom. 1:23). Hij heeft ze dan ook allemaal op het oog als Hij later in het tweede van de Tien Geboden spreekt over de afbeeldingen van schepselen van boven uit de hemel – hagel, sprinkhanen, duisternis – van beneden op de aarde – ongedierte, veepest, zweren – of van onder uit het water – bloedrivier, kikkers, muggen. Het heeft iets van een systematische indeling van de negen plagen, met in de tiende alle afgoden samen in de gestalte van de priesterkoning van Egypte, de farao, die zijn goddelijke opvolger aan de dood verliest.

Door de tien plagen bevrijdt Jahwe Zijn volk uit de slavernij van Egypte en van de goden van Egypte. En het echoot de hele Bijbel door: de plagen van Egypte en de bevrijding van Israël keren telkens terug in de geschiedenis. Soms licht hun actualiteit op ongedachte momenten op. Tot in het laatste bijbelboek.

Harm Jan Boiten
Zomer 2019

Water wordt bloed

Jahwe overwint Noen, Sobek en Hapy

Exodus 7:14-25

14 Toen zei de HEERE tegen Mozes: Het hart van de farao is onvermurwbaar. Hij weigert het volk te laten gaan.

15 Ga in de ochtend naar de farao, zie, hij zal naar het water toe gaan. Ga dan aan de oever van de Nijl staan om hem te ontmoeten, en de staf die veranderd is geweest in een slang, moet u in uw hand nemen.

16 U moet dan tegen hem zeggen: De HEERE, de God van de Hebreëen, heeft mij tot u gezonden om te zeggen: Laat Mijn volk gaan, zodat zij Mij kunnen dienen in de woestijn. Zie, u hebt echter tot nu toe niet willen luisteren.

17 Zo zegt de HEERE: Hieraan zult u weten dat Ik de HEERE ben. Zie, ik zal met deze staf die in mijn hand is, op het water slaan dat in de Nijl is, en het zal in bloed veranderd worden.

18 En de vissen die in de Nijl zijn, zullen sterven, zodat de Nijl zal stinken. De Egyptenaren zullen moeite moeten doen om het water uit de Nijl te kunnen drinken.

19 Toen zei de HEERE tegen Mozes: Zeg tegen Aäron: Neem je staf en strek je hand uit over de wateren van Egypte. Strek hem uit over hun stromen, over hun rivieren, over hun waterpoelen en over hun hele watervoorraad, zodat zij bloed worden. Er zal bloed zijn in heel het land Egypte, zelfs in de houten en stenen vaten.

20 Mozes en Aäron deden precies zoals de HEERE geboden had. Hij hief de staf op en sloeg voor de ogen van de farao en zijn dienaren het water

dat in de Nijl was. En al het water dat in de Nijl was, werd in bloed veranderd.

21 De vissen die in de Nijl waren, stierven en de Nijl stonk, zodat de Egyptenaren het water uit de Nijl niet konden drinken. Er was bloed in heel het land Egypte.

22 Maar de Egyptische magiërs deden met hun bezweringen hetzelfde, zodat het hart van de farao zich verhardde. Hij luisterde niet naar hen, zoals de HEERE gesproken had.

23 En de farao keerde zich om, ging naar zijn huis en nam ook dit niet ter harte.

24 Maar alle Egyptenaren groeven in de omgeving van de Nijl naar drinkwater, want van het water van de Nijl konden zij niet drinken.

25 Zo gingen zeven dagen voorbij, nadat de HEERE de Nijl geslagen had.

Water verandert in bloed, anoniem (Kaiserlich Franziskische Akademie, 1755-1779).

1.1 Egypte, geschenk van de Nijl

Varen over het diepblauwe water van de Nijl in een feloeka, een traditionele Egyptische zeilboot, onder een strakblauwe hemel ...

het is een ervaring apart. Terwijl een verkoelend windje de witte zeilen doet bollen, denk je al snel aan wat de Bijbel vertelt: eens veranderde deze majestueuze rivier in een bloedrode stroom. Deze plaag, waarin de Nijl centraal stond, was de eerste van de tien die de bevrijding van Israël inleidden.

Wat betekende die rivier voor het oude Egypte? Vandaag weten we dat de Nijl met een lengte van bijna 6700 kilometer de langste rivier op de aarde is. Zij ontspringt aan het Victoriameer in Oeganda, het grootste meer van Afrika, en stroomt als de Victorianijl naar het noorden. Via Zuid-Soedan stroomt zij dan als de Witte Nijl Soedan binnen. Bij de hoofdstad Khartoem vloeit ze als de Witte Nijl samen met de Blauwe Nijl, die aan het Tanameer in Ethiopië ontspringt. Bij Syenne stroomt ze Egypte binnen om ten slotte in een ruime delta op vele plaatsen uit te monden in de Middellandse Zee.

Vanuit een satelliet is mooi te zien hoe de Nijl door Egypte trekt en het land bevrucht. Het groen van de oevers steekt markant af tegen het geel van de twee woestijnen: de Libische en de Arabische. In de tijd waarin deze woestijnen door lange periodes van aanhoudende droogte ontstonden en zich uitbreidden, begon men ook het Nijldal en de delta te bewonen en zo ontstonden er nederzettingen met landbouw en veeteelt. De noodzaak om de loop van de rivier en haar overstromingen te beheersen, dwong tot samenwerking in kleine rijkjes, die later als 'gouwen' opgingen in Boven- en Beneden-Egypte en uiteindelijk werden verenigd tot één rijk.

Vandaag de dag zijn overstromingen door de bouw van de Aswandammen in de bovenloop niet meer mogelijk, maar in die oude tijden trad de Nijl elk jaar buiten haar oevers. De uitgesleten rivierbedding had een breedte die van 5 tot 25 kilometer wisselde, terwijl de breedte van de rivier zelf varieerde van 460 tot 900 meter. Elke zomer begon het water in juni te wassen en

een maand later kwam er in het regenseizoen uit de Blauwe Nijl een grote watertoevoer op gang, die met een stijging van het peil van 5-7 meter de overstroming van de rivier veroorzaakte – in het oude Egypte was het woord voor overstroming *hapy* –, en die bovendien uit de ijzerhoudende bodem van Ethiopië grote hoeveelheden rood slib meevoerde.

Wanneer dan na verloop van een aantal weken het water weer zakte, bleef het meegevoerde slib achter. De Egyptenaren noemden die grond *kem*, wat ‘zwart’ betekent, in onderscheiding van de rode woestijngrond. Met *kemet*, het ‘zwarte land’, werd Egypte aangeduid. Aan het water van de Nijl en het meegevoerde vruchtbare slib dankt Egypte zijn bestaan. Daarom zagen de Egyptenaren de overstroming ook niet als een ramp. Te weinig of te veel water kon wel voor grote problemen zorgen, maar toch – en vooral in droge jaren – was het iets om met verlangen naar uit te zien. Het wassen van het water werd dan ook gevierd als een feest.

De betekenis van de Nijl valt moeilijk te overschatten. De rivier heeft als ordenend element meer dan iets anders vormgegeven aan het land, zijn bewoners en hun beschaving. Voor het overleven van die beschaving gedurende meer dan drieduizend jaar was naast de overstroming van de rivier ook de irrigatie van het landbouwgebied eromheen essentieel. Op regen konden de Egyptenaren niet rekenen. Daarom werden hun akkers kunstmatig bevoeid vanuit de rivier. Men moest daar het land met zaad bezaaien en al lopend water geven; anders dan het aan hen beloofde land was het geen land met bergen en dalen dat water dronk door de regen uit de hemel (Deut. 11:11). Toch was het land door het water van de Nijl wel zo vruchtbaar dat ook in Egypte landbouw en veeteelt bloeiden. Tarwe en gerst vormden samen met het water van de Nijl het volksvoedsel van brood en bier. Ook vis was er volop te eten (Num. 11:5), de vleespotten waren goed gevuld (Ex. 16:3) en er was een overvloed aan groente en fruit.

Naast deze functie was de rivier ook veruit de belangrijkste verkeersader van het Egyptische rijk. Mensen en goederen vonden hun weg over het water. De scheepsbouw was zo goed ontwikkeld dat een roze granieten obelisk van bijna 500 ton, die was uitgehakt in de steengroeve van Aswan, honderden kilometers over water vervoerd kon worden naar zijn plaats van bestemming. De Griekse geschiedschrijver Herodotus was diep onder de indruk van de rivier en noemde Egypte dan ook ‘het geschenk van de Nijl’.

Feloeke's op de Nijl bij Aswan en Elefantine, de Eerste Cataract, de zuidgrens van het oude Egypte, met de groene oevers en de zandkleurige woestijn erachter.

1.2 Mozes en de halsstarrige farao

Maar dan is daar in die prachtige omgeving ineens de eerste plaag. Het verslag ervan opent met een ontmoeting van Jahwe met Mozes. Hij laat hem weten: ‘Het hart van de farao is onvermurwbaar.

Hij weigert het volk te laten gaan.’ (Ex. 7:14) Die hardnekkige weigering had Jahwe al voorspeld tijdens Zijn eerste ontmoeting met Mozes bij de brandende doornstruik die niet verteede: ‘Ik weet dat de koning van Egypte u niet zal laten gaan, ook niet door een sterke hand.’ (Ex. 3:19) Hij had de onderdrukking van Zijn volk in Egypte duidelijk gezien en wees Mozes aan als de man die de Israëlieten uit Egypte moest leiden.

Maar wie was Mozes? Hij werd geboren in de tijd dat de Israëlieten het zwaar hadden. De farao dwong hen uit angst voor hun onstuimige groei tot zware arbeid, beulde hen af en gaf het bevel de Hebreeuwse jongens te laten doden (Ex. 1:16), zodat het volk niet verder zou groeien. Er werd van dat jongetje gezegd dat hij ‘een mooi kind’ was (Ex. 2:2) – ‘bijzonder mooi’, zegt Stefanus later in zijn eigen samenvatting (Hand. 7:20).

Mozes moest eigenlijk gedood worden, maar moeder Jochebed verborg hem drie maanden lang. Toen legde ze hem te vondeling in een biezemandje tussen het riet aan de oever van de Nijl. Hij werd gevonden door de dochter van de farao. Die kreeg medelijden met het huilende jongetje, nam hem als haar eigen zoon aan en gaf hem de naam Mozes. Want, zei ze, ik heb hem uit het water getrokken.¹

In de jaren daarna krijgt Mozes aan het hof onderwijs ‘in alle wijsheid van de Egyptenaren’ en zo wordt hij ‘machtig in woorden en in daden’ (Hand. 7:22). Hij wordt de man die Israël uit Egypte moet bevrijden. Hij laat zijn hart spreken, kiest voor zijn volk en doodt een Egyptenaar die een Hebreeuwse man sloeg (Ex. 2:12). Maar de Israëlieten begrijpen niet dat God door zijn hand verlossing zal geven (Hand. 7:25) en willen hem doden. Daarom vlucht

---

1. De naam Mozes is ontleend aan het Egyptische woord ‘*msj*’ dat ‘geboren worden’ betekent. Het Egyptische woord *mose* betekent ‘zoon van’. En is ‘geboren worden’ niet ook een vorm van ‘uit het (vrucht)water getrokken worden’?

Knielen voor onderwereldgoden met slangenstaven (Het Dodenboek; de Egyptenaren noemden het het 'Het Boek van het naar buiten gaan bij dag' van Taioeheryt).

Mozes naar Midian en vindt onderdak, werk en een vrouw in het huis van Jethro, een priester daar. Tijdens het hoeden van diens schapen krijgt hij bij de Horeb, de berg van God, de opdracht het onderdrukte volk uit Egypte weg te halen (Ex. 3:10).

De pogingen om de farao te bewegen het volk Israël verlot te geven voor een reis van drie dagen de woestijn in om ter ere van hun God feest te vieren mislukken. Bij het eerste gesprek reageert de farao bot: 'Wie is de HEERE, naar Wiens stem ik zou moeten luisteren door Israël te laten gaan? Ik ken de HEERE niet en ik zal Israël ook niet laten gaan.' (Ex. 5:2)

Nu was de Naam 'Jahwe' ook niet bekendgemaakt aan Abraham, Izak en Jakob (Ex. 6:2). Die Naam was nieuw, voor de Israëlieten, zeker voor de farao. God had de Naam 'Jahwe' (Ik ben) pas